

Η ΝΕΑ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Α'.

Τὸ τέλος τοῦ θέρους ἤγγικεν ἤδη — ὄχι τοῦ θέρους τοῦ ἀστρονομικοῦ, διότι αὐτὸ μὲ ὅλην τὴν εὐσυνείδητον ἐργασίαν τῶν ἐπιστημόνων, οἵτινες σημειοῦσι καὶ αὐτὰ τὰ δευτερόλεπτα τοῦ καιροῦ τῆς ἐνάρξεως καὶ τῆς λήξεως αὐτοῦ, εἶνε ἀόριστον καὶ κανεὶς δὲν γνωρίζει πότε ἀρχίζει καὶ πότε τελειώνει, ἀλλὰ τοῦ θέρους τοῦ αἰσθητοῦ, τῆς Saison — ὅμῳ δὲ μὲ τὸ θέρος πρόκειται νὰ λήξῃ καὶ ἡ περίοδος τῶν θερινῶν διασκέδασεων. Τὸ ὑπενθυμίζει ἤδη καθ' ἐσπέραν ἡ παγερὰ δρόσος ἡ ἀποναρκοῦσα τὰ μέλη τῶν θαμνῶν τῶν ὑπαιθρίων θεάτρων καὶ τὸ διελάλησαν μὲ ἐρίγδουπον βρόμον οἱ κεραυνοὶ οἱ κατ' αὐτὰς ἀθρόοι κατασκήψαντες ἐπὶ τῆς πόλεως. Μία λοιπὸν θεατρικὴ ἐπιθεώρησις εἶνε τῆς ἐποχῆς.

Μερικὰ πράγματα τὰ ἐπιβάλλει ἡ συνήθεια σχεδὸν ἐπιτακτικῶς. Δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ ἡ θεατρικὴ περίοδος, χωρὶς μίαν ἐπιθεώρησιν στερεότυπον περιλαμβάνουσαν τὰς ἀναλλοιώτους σκέψεις καὶ τὰς γεγηρακυίας εὐχὰς περὶ ἰδρύσεως ἐθνικοῦ θεάτρου, ὅπως δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ τὸ Πάσχα χωρὶς νὰ ῥιφθῶσι πυροκρόταλα καὶ πυροβολισμοί. Εἶνε ἀληθές ὅτι αἱ ἀναστάσιμοι αὐταὶ ἐκδηλώσεις εἶνε ἀμφίβολον ἂν συντελῶσιν εἰς ἐποικοδόμησιν τῆς πίστεως τῶν εὐσεβῶν, ὅπως εἶνε προβληματικὸν ἂν αἱ παρατηρήσεις τῶν ἐτησίων θεατρικῶν ἐπιθεωρήσεων συντείνωσι κατὰ τι εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς. Ἀλλ' ἀδιάφορον, μερικὰ πράγματα πρέπει νὰ λέγονται, δηλαδὴ νὰ γράφωνται καὶ νὰ μένωσιν. Ἄν διὰ τὸ παρὸν δὲν εἶνε χρήσιμα, πιθανόν, ὅπως τὰ δι' ὅρους παρασκευαζόμενα ἐδώδιμα, τὰ ὁποῖα δὲν τρώγονται εἰμὴ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου, νὰ ἔχωσιν ὠφέλιμον ἐπίδρασιν εἰς τὸ μέλλον.

Καὶ ἀκριβῶς περὶ τοῦ μέλλοντος πρόκειται. Εἰς τὸ ἐλληνικὸν θέατρον ἐφαρμόζεται τὸ εὐφυές ἐπίγραμμα τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὰς ἐφημερίδας πρὸς ἀπάντησιν τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα γνωστῆς κακεντρεχοῦς παραινέσεως τοῦ λόρδου Βηκονσφὴλδ. Τὸ ἐλληνικὸν θέατρον ἔχει παρελθόν καὶ μάλιστα ἐνδοξόν, ἂν θεωρήσωμεν αὐτὸ ὡς καταγόμενον κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ Θέσπιδος· τὸ ἐλληνικὸν θέατρον ἔχει μέλλον,

ὡς κολακευόμεθα ὅλοι νὰ πιστεύωμεν καὶ πρῶτος αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν, ὅστις, καθὰ τοῦλάχιστον κοινῶς λέγεται, κατέχει ἀπὸ ἐτῶν εἰς χεῖράς του ὡς παρακαταθήκην γενναίαν προῖκα πρὸς εὐπρεπῆ ἀποκατάστασιν τῆς ἀνηλίκου ἐλληνικῆς σκηνῆς καὶ πρὸς ἄνετον ἂν μὴ πλουσιόπαρχον αὐτῆς συντήρησιν. Ἀλλὰ παρὸν τὸ ἐλληνικὸν θέατρον δὲν ἔχει, ἢ καὶ ἔχει τοιοῦτο τόσον ἀσαφές, τόσον θολόν, τόσον ἀλλόκοτον, ὥστε ἀγνοεῖ τις πῶς νὰ τὸ καθορίσῃ καὶ τίνα χαρακτηῖρα νὰ τοῦ ἀποδώσῃ.

Ἄλλοτε, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μόλις, ἦτο μᾶλλον καθωρισμένη, μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν του καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ ἡ καταστάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου. Ἐβαίνει τοῦτο ἐπὶ τῆς καλονικῆς τροχίᾳς του, κἄπως κοπιωδῶς, ἀσθματικῶς, ἀτόνως, ἀλλὰ τέλος πάντων χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ πολὺ ἀπὸ τὰ ὅρια, ἅτινα ἀνέκαθεν ἔταξεν αὐτῷ ἡ τέχνη καὶ ὁ προορισμὸς του. Τὰ ἐφόδια τοῦ ἦσαν πενιχρά· τὸ κεφάλαιον τῶν πρωτοτύπων ἔργων τοῦ δραματολογίου του ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ὀλίγιστα ἔργα τῶν νεωτέρων δραματικῶν ἡμῶν συγγραφέων, ἐν οἷς ὑπὸ τὴν ἀτέλειαν τῆς κατασκευῆς ὑπολανθάνει ἡ ζωοποιὸς πνοὴ τῆς ἀληθοῦς τέχνης καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα ἀτυχῆ γεννήματα, ἅτινα ἡ ἔνδεια τοῦ θεάτρου παρεδέχετο καὶ ἡ ἐπιεικὴς ἀμουσία τοῦ κοινῶ ἀνείχετο, δράματα πλήρη ἀσφυκτικῆς κενολογίας ἢ παιδαριώδους πατριωτικῆς ἐμφάσεως ἢ κωμωδία ἀρχέτυποι, ἐξηρηρωμέναι μεταπίπτουσαι ἀπὸ τῆς παγερᾶς ἀνουσιότητος εἰς ἀγροῖκον χυδαιολογίαν, ἔργα μόλις δυνάμενα νὰ θέλξωσι τὴν αὐτάρκη καλαισθησίαν τῶν ἄλλοτε κριτῶν τῶν ποιητικῶν διαγωνισμάτων. Τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν μεταφράσεων ἦτο πλουσιώτερον, ἀλλ' οὐχὶ δυστυχῶς καὶ κατὰ πολὺ ἐκλεκτότερον, διότι παρεκτός τινων κωμωδιῶν τοῦ Μολιέρου καὶ τοῦ Γολδόνη ἀρκετὰ πεπαικμένων, τινῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ πλημμελῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ στρεβλῶς μεταπεφρασμένων, πρὸς δὲ καὶ ὀλιγίστων καλῶν ἔργων τῶν νεωτέρων ἐπιφανῶν δραματοργῶν, τὰ ἄλλα ἦσαν φορυτὸς τερατωδῶν ἐξαμβλωμάτων, ἐκτρώματα καπηλικῆς βαναυσοτεχνίας.

Βεβαίως ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας τὸ ἐλληνικόν

κὸν θέατρον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεγαλο-
γήσῃ, οὔτε νὰ ἐκπληρώσῃ ἀμέσως καὶ περιφα-
νῶς τὴν ἠθικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολὴν
του. Ἀσύντακτον, ἀνερμάτιστον, ἀνεφοδίσκον,
στερούμενον ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς προστασίας, στε-
ρούμενον συστηματικῆς ἐπαγρυπνήσεως καὶ πο-
δηγετήσεως εἶχεν ἀφεθῆ εἰς μόνας τὰς ἑαυτοῦ
δυνάμεις· μολονότι εἶχον παρέλθει ἔτη πολλὰ
ἀφότου ἐτέχθη καὶ αὐτὸ ἐν τῇ φάτνῃ . . . τοῦ
Παλαίου Θεάτρου, ἔμεινεν ἐν καταστάσει νη-
πίου καὶ ὅλα τὰ νήπια δὲν εἶνε Ἡρακλεῖς διὰ
νὰ πνίγωσιν ἀπὸ τῆς κοιτίδος των τοὺς δρα-
κοντας. Ἀλλ' ἡ πρόοδος, ἥς ἡ φορὰ ἐγένετο
κατὰ τὰς ἡμέρας μας γοργή, ὕμνητική, σκοτο-
δινιώδης, ἡ πρόοδος ἡ βραγδαίως εἰσελάσασα
εἰς πολλὰ στάδια τοῦ κοινωνικοῦ ἢ πνευματι-
κοῦ ἡμῶν βίου καὶ ἄρδην ἀνατρέψασα τὸ ἐν
αὐτοῖς γεγενηκὸς καθεστὸς, ἡ δύνατο νὰ εἰς-
δύσῃ καὶ μέχρι τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς χωρὶς ν'
ἀναχαιτισθῇ ἀπὸ τὸν περίβολον τῆς μάδρας
τοῦ θεάτρου τῆς Ὀμοιοῦς ἢ ἀπὸ τὸ ξύλινον
δρύφακτον τοῦ θεάτρου τοῦ Παραδείσου, καὶ
θαυματουργῶσα ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ νηπιάζον θέα-
τρον ζέσιν καὶ εὐρωστίαν ἐφέθου. Σημεῖα τινα
μαλιστα τῆς εὐεργετικῆς αὐτῆς ἐπιδράσεως εἶχον
ἤδη ἀρχίσει νὰ γίνωνται καταφανῆ πρὸ δύο ἢ
τριῶν ἐτῶν καὶ ἡ παρατηρουμένη βελτιοῦσα
βελτίωσις καθίστα μᾶλλον βασίμους τὰς περὶ τοῦ
μέλλοντος τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς ἐλπίδας.

Καὶ ἡ βελτίωσις εἶχε τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι
ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ὕλικῆς εὐημερίας καὶ καθίστα-
το οὕτω μᾶλλον αἰσθητὴ καὶ μᾶλλον ἐνθαρρυν-
τική. Τὸ ἐλληνικὸν κοινὸν κατανικῶν τὰς ἕως
τότε ὑπαρχούσας προλήψεις, ἐδείκνυε πρὸς τὸ
ἐλληνικὸν θέατρον ἀξιεπαινον προτίμησιν καὶ
στοργήν· εἰς τὴν πρωτεύουσαν αἱ παραστάσεις
τῶν ὑπαίθριων θεάτρων, ἐν οἷς δρῶσιν ἐλληνικοὶ
δραματικοὶ θίασοι, ἀρχίζουσαι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ
ἔαρος παρετείνοντο μέχρι τῶν τελευταίων ἡμε-
ρῶν τοῦ φθινοπώρου, θὰ διήρκουν δὲ ὁλόκληρον
τὸ ἔτος ἀδιακόπως, ἐὰν ἤθελεν εὐρεθῇ νοήμων
τις κεφαλαιῶχος νὰ οἰκοδομήσῃ θέατρον εὐρύ-
χωρον καὶ ἀπέριτον χάριν τοῦ πολλοῦ κόσμου,
θέατρον ἀληθῶς ἐξυπηρετοῦν τὴν πόλιν, λει-
τουργοῦν ἐπὶ ἐννέα τοῦλάχιστον μῆνας κατ' ἔτος
καὶ ἀποφέρων πρόσοδον οὐχὶ ἀσήμαντον εἰς τὸν
ιδιοκτήτην του· οἱ θεαταὶ ἀνήκοντες εἰς πάσας
τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, ὅπερ δὲ τὸ εὐχάριστον
καὶ εἰς ταύτας τὰς μᾶλλον ἀνεπτυγμένας, συν-
ἔρπον ἄθροοι καὶ παρέμενον μετ' αὐταπαρη-
σίας ἀνωτέρας παντός ἐπαίνου μέχρι νυκτὸς βα-
θείας ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν νουσηρὰν ὑγρασίαν τῶν
φθινοπωρινῶν νυκτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὴν
ἀγρίαν τοῦ βορρᾶ πνοὴν διὰ ν' ἀκούσωσι διὰ
τριακοσιεστὴν ἴσως φορὰν τοὺς σπαρακτικούς
ἄθλους τῶν *Πειρατῶν* ἢ τοῦ *Βελλεῖ* τοῦ νύου

τῆς νυκτὸς ἢ τὴν ὁμιχλώδη εὐφυῖαν μονοπρά-
κτου τινὸς κωμῳδίας τοῦ Πίστη. Αἱ μεγαλοπό-
λεις τῆς Ἀνατολῆς, ἐνθα ὑπάρχουσι σπουδαῖα
καὶ πολυπληθὴ κέντρα ἐλληνισμοῦ ἢ Κωνσταν-
τινούπολις, ἢ Σμύρνη, ἢ Ἀλεξάνδρεια ἀπορριμύ-
μενα τὴν πρωτεύουσαν παρέχον γενναϊόδωρον
ὑποστήριξιν εἰς τοὺς περιπλανωμένους ἐλληνικοὺς
θιάσους, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲ τοῦ βασιλείου δὲν
ὑπάρχει δευτερεύουσα πόλις περιλαμβάνουσα
διακοσίους τοῦλάχιστον κατοίκους ἱκανοὺς νὰ
ἐννοήσωσι τὸν *Διαβολογιατρὸν* τῆς *Ἀκροπό-
λεως* ὅπου νὰ μὴ ἐπὶ τῇ σαθρόν τι παράπη-
γμα, ἐνθα ὑμᾶς ἀλητῆς ἡθοποιῶν, λείψανον περι-
πλανώμενον ἀγνώστου θεατρικῆς κοσμογονίας
νὰ μὴ ἐκκακοποιήσῃ τὴν πολυπαθῆ *Γαλάτειαν*
τοῦ Βασιλειᾶδου καὶ νὰ μὴ διέσυρῃ τὴν ἐρρυ-
τιδωμένην *Μαριὰν Δοξαπατρῇ* τοῦ Βερναρδάκη
κερδίζουσα τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας. Δὲν λέγω ὅτι
οἱ ἡθοποιοὶ μας ἐγένοντο ἐκατομμυριοῦχοι, καὶ
ἡ ὕλική εὐημερία, ἣν προανέφερα, ὑπονοεῖται
πάντοτε σχετικῇ, εἰ καὶ οἱ νοημονέστεροι καὶ
ἐπιχειρηματικώτεροι ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν οἰκίας
ἐν Ἀθήναις δι' ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἀπογόνους των,
πρὶν ἢ ἡ ταλαίπωρος καὶ πλανήτις ἐλληνικὴ
σκηνὴ ἀποκτήσῃ μίαν καὶ στέγην· πλὴν ὅπως
δήποτε ἡ κατάστασις τῶν ἡθοποιῶν ἐβελτιώθη
κατὰ πολὺ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος
καὶ ἡ γενεὰ αὐτῶν δὲν ὑφίσταται πλέον τὰς κα-
κουχίας, αἵτινες ὑπενεθυμίζον τὰ μαρτύρια τῶν
ἡθοποιῶν τῶν παρελθόντων αἰώνων, οὓς τόσον
γλαφυρῶς περιέγραφεν ὁ Θεόφιλος Γωτιέ εἰς τὸν
Καπετὰν Φρακάσσαρ του. Ἀπόδειξις δὲ τῆς
τοιαύτης βελτιώσεως ὑπῆρξεν ἡ ἀθρόα στρατο-
λογία πολλῶν νέων στοιχείων εἰς τὴν φαλαγγα
τῶν ἡμετέρων ἡθοποιῶν—καὶ ἀρκοῦμαι ἐκ τῶν
πολλῶν ν' ἀναφέρω τὸν κ. Παντόπουλον καὶ
τὴν κυρίαν Ἀθανασοπούλου—ἅτινα ὁμοῦ με τοὺς
γνωστοὺς παλαιμάχους τῶν θιάσων περιποιοῦ-
σιν ἀληθῶς τιμὴν εἰς τὴν ἐλληνικὴν σκηνήν.

Ἡ ἀρξαμένη αὕτη ὕλική εὐημερία, ὅσον σχε-
τικὴ καὶ ἂν εἴνε, ἡ δύνατο προτοῦσα ν' ἀποβῇ
πρόξενος καὶ μειζόνων ἀγαθῶν. Θὰ ἦτο δυνα-
τὸν νὰ χορηγῇται ποιά τις ἀμοιβὴ εἰς τοὺς
πνευματικῶς ἐργαζομένους ὑπὲρ τοῦ θεάτρου,
καὶ ἀφοῦ μαλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα
ἔτη ἀνεγνωρίσθη ὅτι καὶ τὰ ἔργα τῆς διανοίας,
ἥτοι ἡ φιλολογικὴ ιδιοκτησία δὲν εἶνε *res nul-*
lius κατὰ τὴν νομικὴν ἑκφρασιν, ἀλλ' ἰδιοκτησία
σεβαστὴ ὡς πάσα ἄλλη, οἱ νεώτεροι δραματικοὶ
ἡμῶν συγγραφεῖς, σπάνιοι μὲν σήμερον, ἀλλὰ πο-
λυπληθεῖς ἴσως αὔριον, συμμορφούμενοι με τὰς
ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθοτέρας καὶ μᾶλλον ἐξηγυγι-
σμένης καλαισθησίας, αἵτινες ὁμολογουμένως ἀπό-
τινος ἰσχύουσι περὶ τὴν πνευματικὴν ἡμῶν πα-
ραγωγὴν, καὶ δελεαζόμενοι ἀπὸ τὴν ιδέαν τοῦ
ὕλικου ὀφέλους ἡδύναντο νὰ παραγάγωσι βα-

θημῶν ἔργα πολὺ τελειότερα καὶ ἐρρωμενέστερα καὶ τὸ πενιχρὸν πρωτότυπον δραματολόγιον τῶν θιασῶν μας νὰ πλουτισθῇ θαυμάσιως διὰ τοῦ χρόνου. Πρὶν ἢ δὲ συντελεσθῇ τὸ τοιοῦτο, θὰ ἦτο δυνατόν μὲ περισσotέραν ἔτι εὐκολίαν νὰ πολλαπλασιασθῇ τὸ κεφάλαιον τῶν μεταφράσεων, ἐπαισθητῶς δὲ νὰ βελτιωθῇ τὸ ποιὸν αὐτῶν. Ἡ γνώμη μου εἶνε μάλιστα ὅτι ἀπὸ τοῦτου κυρίως ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐργασία τῆς βελτιώσεως καὶ περὶ αὐτὸ νὰ περιστραφῇ κατὰ πρῶτον ἡ μέριμνα περὶ τῆς ἐξευγενίσεως καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς. Ἔως οὗτο καταστῇ γοργότερα παρ' ἡμῖν ἡ πνευματικὴ κίνησις καὶ ἐνδυναμouμένη παραγάγῃ ἔργα ἀφρονώτερα καὶ ἀρτιώτερα, τοῦθ' ὅπερ ὡς εἶπα δὴ ποτε ἤθελεν ἀπαιτῆσαι χρόνον, θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ παιδαγωγηθῇ βαθμηδὸν τὸ δημόσιον, νὰ μορφωθῇ καὶ ἐπιρρωσθῇ ἡ καλαισθησία αὐτοῦ διὰ τῆς συχνῆς ἀκροάσεως ἔργων ἀξιολόγων τῶν ξένων δραματικῶν φιλολογιῶν, δραμάτων τοῦ Ὠζιέ, τοῦ Δουμᾶ υἱοῦ, τοῦ Σαρδού, τοῦ Κοπέ, κωμωδιῶν τοῦ Λαμπίς, τοῦ Ἀλεβύ, τοῦ Πιχιερὼν καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν συγγραφέων τοῦ τε γαλλικοῦ καὶ λοιπῶν ξένων θεάτρων, ἐνθα ἡ δραματικὴ τέχνη ἀκμάζει. Ἐννοεῖται ὅτι ταυτοχρόνως θὰ ἦτο ἐπ' ἀνάγκης νὰ καθαρισθῇ ἐπιμελῶς τὸ δραματολόγιον ἀπὸ τοῦ ὑπάρχοντος μεταφραστικοῦ ῥυθμοῦ καὶ ν' ἀποσυμβαλισθῶσι πάντα τὰ βάναισα ἐκεῖνα ἐξαμβλώματα, τὰ εἰς τὴν διαστροφὴν τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ συντελοῦντα, νὰ καταλυθῇ ὀριστικῶς ἡ δυναστεία τῶν Βουρζοᾶ καὶ Ἐννεῦ καὶ Πονσὼν δὲ Τερράιλ, μὲ ὅλα τὰ ὑπὲρ αὐτῶν διθυραμβώδη καὶ ἐγκωμιαστικὰ προγράμματα τοῦ κ. Ταβουλάρη καὶ νὰ καταδικασθῶσιν εἰς ἀνηλεῆ ὑπερορίαν καὶ οἱ *Φάνται τῆς Κούπας* καὶ οἱ *Ἰσπῶται τῆς Ὀμίχλης* καὶ οἱ *Πειραταὶ* καὶ οἱ *Ῥακοσυλλέκται* καὶ οἱ *Ἀκτοφύλακες* καὶ ὅλοι αὐτοὶ ἀχρεῖαι αὐταὶ συμμορίαὶ αἱ λυμαινόμεναι τὴν ἐλληνικὴν σκηνήν, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ὡς ἀνωτέρως δὴθεν τεχνικῆς ἀξίας θεωρούμενοι Κοζάκοι καὶ Ζουάβοι, οἵτινες μετὰ τριακονταπενταετῇ ἐκεχειρίαν ἀνεφάνησαν ἐφέτος ἀντιμέτωποι, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ *Παραδείσου* οἱ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ θεάτρου τῆς *Ὁμοιοῖας*.

Γινώσκω ὅτι περὶ τοῦτου οἱ ἡμετέροι ἡθοποιοὶ ἔχουσιν ἐναντίαν γνώμην ῥητῶς ἐκδηλωμένην. Διατείνονται ὅτι τὸ δραματολόγιόν των περιλαμβάνει καὶ ἔργα ἐκλεκτὰ διακεκριμένων συγγραφέων — καὶ τοῦτο ἀληθεύει — ἀλλὰ τὰ ἔργα ταῦτα δὲν κατορθοῦσι νὰ προσελκύσωσι τὸ κοινόν, τὸ ὅποιον ἀπεναντίας συνειθισμένον καὶ εὐφραϊνόμενον ἐκ τῶν χονδρικοῦ θεαματικῶν παραστάσεων, συρρέει ἀθρόον εἰς αὐτά. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἰσχύει μέχρι τινός, ἢ μᾶλλον ἰσχυεῖ ἄλλοτε περιοδικῶς, ἐνὸς μὲν ὅπως ἀλλοῖται ἥσαν

αἱ συνθήκαι τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου, ἐνὸς μὲν δηλαδὴ τοῦτο ἦτο περιφρονημένον καὶ τὸ κοινὸν προὔτιμα αὐτοῦ τὰ ἄλλα θεάματα ἔστω καὶ αὐτὰ τὰ χυδαῖα ἢ ἄσεμνα, θὰ ἦτο καὶ πῶς δικαιολογημένη ἡ μέθοδος τῆς προσελκύσεως θεατῶν διὰ παραστάσεων θελγουσῶν τὴν ἀπειροκαλίαν τῶν ἀπλουστέρων· πλὴν ἀφ' οὗτο ἤρχισε νὰ ἐπιβάλληται καὶ νὰ χαίρῃ τὴν εὐνοίαν οὐ μόνον τῶν κατωτέρων ἀλλὰ καὶ τῶν νοσημονεστέρων τάξεων τῆς κοινωνίας μας, ἡ ἐμμονὴ αὐτοῦ εἰς τὸ τοιοῦτο σύστημα καὶ ἡ προσήλωσις αὐτοῦ εἰς τὴν δραματικὴν ταύτην ὑπὸστάθμην θὰ ἤλεγχε τοῦλάχιστον ἐντελῆ πῆρσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος, ἂν μὴ τελείαν καὶ ἀξιοκατακριτὸν παραγνώρισιν τοῦ σκοποῦ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς εὐθύνης τῶν λειτουργῶν αὐτοῦ. Διότι ἐπὶ τέλους εὐθύνῃ τις σιωπηρὰ ὑφίσταται πάντοτε εἰς πάσας τὰς μετὰ τοῦ δημοσίου σχέσεις, ὅπως δὲ ὁ ξενοδόχος ὁ βλέπων συρρέουσιν εἰς τὸ ἐστιατόριόν του πολυπληθῆ πελατεῖαν ἔχει συμφέρον καὶ καθήκον νὰ χορηγῇ εἰς αὐτὴν τροφὴν καθαρὰν καὶ ὑγιεινὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ παρέχοντες εἰς τὸ κοινὸν πνευματικὴν τροφὴν ὀφείλουσι νὰ μὴ κερδοσκοπῶσιν ἐπὶ τῆς εὐνοίας καὶ τῆς προτιμῆσεως τοῦ πλήθους, ἀλλὰ νὰ ἐργάζωνται εὐσυνειδήτως ὑπὲρ τῆς μορφώσεως αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο τοσοῦτον μᾶλλον εὐκολώτερον ὅσον ἡδύνατο νὰ γείνη οὐχὶ διὰ μιᾶς καὶ ῥαγδαίως ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον. Εἶνε γνωστὴ ἡ εὐφυὴς παρατήρησις τοῦ Γέρω Κωλοκοτρώνη πρὸς τὸν Κικποδίστριαν περὶ τῆς ἐκπολιτίσεως τῆς χώρας μας: «Ἐπρεπε νὰ τὸ κάμῃς 5 φράγκικο καὶ 15 νὰ τὸ ἀφίσης τούρκικο, εἶπεν ὁ ὀξυνούστατος ἀνὴρ, μετὰ 20 χρόνους νὰ τὸ κάμῃς 10 φράγκικο καὶ νὰ τὸ ἀφίσης 10 τούρκικο καὶ οὕτω καθεξῆς ἕως νὰ γείνη τὸ ὅλον φράγκικον. » Ἡ αὕτη μέθοδος, συντεταγμένη ὁμως κατὰ πολλῶν ἀνωτέρω προθεσμιῶν, ἡδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ τελεσφόρως καὶ εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν, ἕως νὰ συντελεσθῇ πλήρης τοῦ ἀπείρου δημοσίου ἡ ἀγωγή.

Τὸ πᾶν εἶνε ζήτημα ἑξέως τὸ ἡμέτερον κοινὸν εἶνε κατ' ἐξοχὴν χειρόηθες καὶ εὐάγωνον, συνειθίζει δὲ λίαν εὐκόλως ὅταν δεξιῶς ποδηγετῆται. Τὸ αὐτὸ συνέβαιεν ἄλλοτε καὶ μὲ τὰ μυθιστορήματα καὶ ἴσως ἐξακολουθεῖ νὰ συμβαίνει ἀκόμη, διατηρῶ δὲ ἐκ τοῦ δημοσιογραφικοῦ μου σταδίου περιέργον ἀναμνησιν, ἣν ἐπιτραπήτω μοι ν' ἀναφέρω παρεκβατικῶς ἐνταῦθα. Ὅτε ὁ τυπὸς παρ' ἡμῖν ἤρχισε νὰ μορφώνηται καὶ νὰ βελτιῶται ἐπαισθητῶς, πρὸ μιᾶς περίπου δεκαετίας, ἡ δημοσίευσις μυθιστορήματος ἐν τῇ ἐπιφυλλίδι κατέστη ἀπαραίτητος καὶ ἐπειδὴ τὰ πρωτότυπα ἔργα ἐσπάνιζον καθ' ὑπερβολήν, μετεφράζοντο κατ' ἀνάγκην ξένα μυθιστορήματα.

Ἀλλὰ περὶ τὴν ἐκλογὴν τούτων εἶχε γέινει τοιαύτη κατάρχησις καὶ τὸσον εἶχε κακοσυνειθίσῃ τὸ κοινὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀποφωλίων καὶ νοσηρῶν δημιουργημάτων τῆς ἀχαλινώτου φαντασίας τοῦ Πονσῶν δὲ Τερράιλ καὶ τοῦ Μοντεπέν καὶ τοῦ Καπανδύ, ὥστε ἡ ἐφημερίς, εἰς ἧς τὴν σύνταξιν ἀνῆκον καὶ ἧτις τότε παρουσιάζετο εἰς τὸ δημόσιον ὑπὸ ὄρους βίτικῆς καὶ πρωτοφανοῦς μεταρρυθμίσεως, ἔχουσα ἀνάγκη νὰ προσελκύσῃ ἀμέσως ἀναγνώστας ἡναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ ὡς ἐν τῶν μέσων τῆς διαδόσεώς της καὶ τὴν δημοσίευσιν ἑνὸς ἐκ τῶν τοιούτων τερατουργημάτων. Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ ἔργου ἀνετίθη εἰς ἐμέ, ἀφοῦ δὲ ἐκοπίασα ἐρευνῶν καὶ ὑπέστην μεθ' ἡρωϊκῆς ἐγκαρτερήσεως τὴν ἀνάγνωσιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ἐξέλεξα τὸ φρικτότερον καὶ τερατωδέστερον ὅλων, ὅπερ ἐδημοσιεύετο τότε κατὰ συγκυρίαν εἰς τὴν ἐπιφυλλίδα ξένης ἐφημερίδος. Φαίνεται ὅτι ἡ ἐκλογὴ μου ὑπῆρξεν ἐπιτυχής, διότι ἡ ἐξόδευσις τοῦ φύλλου ὑψώθη μετ' ὀλίγον εἰς ἀπροσδόκητον βαθμόν· ἀλλ' ἦτο τὸσον ἀποτρόπαιον αὐτὸ τὸ ἔργον, τόσας τερατώδεις ἀπιθανότητας περιεῖχε κατὰ πᾶσαν σελίδα, ὥστε ἐν τῇ καταναγκαστικῇ ἐκείνῃ μεταφράσει ἐξηγείρετο ἡ ἀγανάκτησις μου. Μίαν φορὰν μάλιστα — ἐνθυμούμαι πάντοτε γελῶν αὐτὸ τὸ ἀστεῖον ἐπισόδειον — τὸσον πολὺ ἡγανάκτησα, ὥστε προέβην καὶ εἰς πραξικόπημα.

Εἰς μίαν τῶν ἀναριθμητῶν περιπετειῶν τοῦ μυθιστορήματος παρίστατο εἰς τῶν ἡρώων αὐτοῦ δεσμεύων τρεῖς ἄλλους ἄνδρας ἐπὶ σιδηροῦ ἐδωλίου καὶ ἐπείτα ἀνεγείρων αὐτοὺς διὰ τῶν χειρῶν καὶ ρίπτων ὁμοῦ τὸ σύμπλεγμα τῶν δεσμοτῶν μετὰ τοῦ ἐδωλίου εἰς ἐν βράθρον, κατόρθωμα τοῦ ὁποῦ ἡ ἐκτέλεσις θ' ἀπῆται τὴν ὑπερφυᾶ μυϊκὴν ῥώμην εἰκοσι τοῦλάχιστον Ἡρακλέων ὁμοῦ καὶ Κουταλιανῶν. Ὁμολογῶ ὅτι τὸ ἐλάχιστον μόριον τοῦ ὁρθοῦ λόγου τὸ ἐδρεῖον ὑπὸ τὸ κρανίον μου ἐσκανδαλίσθη ἀρκετὰ, ἡ συνείδησίς μου κατεξάνεσθαι καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠνείχετο αὕτη νὰ γράψω τοιαύτην τερατώδη ψευδολογίαν, μετέτρεψα αὐθαίρετως τὸ κείμενον καὶ ἔγραψα ἐν τῇ μεταφράσει ὅτι τὸ σιδηροῦν θρανίον ἐκεῖτο παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ βράθρου καὶ ὅτι ὁ κακοῦργος ἀφοῦ προσέδεσε τὰ θύματα εἰς αὐτό, τὸ ὥθησε κατόπιν ἰσχυρῶς καὶ τὸ ἔριψεν εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἦτο μὲν καὶ ἡ παραλλαγὴ αὕτη παρακεκινδυνευμένη, πλὴν δὲν ἀπεῖχε τῆς ἀληθείας τὸσον πολὺ ὅσον ἡ πρώτη.

Καὶ ἐν τούτοις μὲ ὅλας αὐτάς τὰς τερατολογίας, ἡ μᾶλλον ἀκριβῶς ἐνεκα αὐτῶν τὸ μυθιστό-

ρημα κατέστη πολύκροτον. Περὶ τούτου ἔτυχε νὰ πεισθῇ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐκ τοῦ ἐξῆς κωμικοῦ συμβάντος. Ἀρκετοὺς μῆνας μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἔργου, ἐνῶ εὐρισκόμην ἐντὸς κουρείου παραδεδομένην ἔχων ἡδυπαθῶς τὴν κεφαλὴν μου εἰς τὴν ἐλαφρὰν ἐπαφὴν τοῦ ξυραφίου, ὁ ξυρίζων με νεανίας διέκοψεν αἴφνης τὸ ἔργον του καὶ μὲ ἥθος συνεσταλμένον μοι εἶπεν:

— Ἡθελα νὰ σᾶς παρακαλέσω, κύριε, νὰ μὲ πληροφορήσητε κάτι...

— Τί θέλεις; τὸν ἠρώτησα.

— Ἡθελα νὰ σᾶς ἐρωτήσω τί ἀπέγεινεν ἡ Ἑλένη...

— Ποία Ἑλένη;... ἀπήντησα ἐγὼ ἀπορῶν.

— Ἡ Ἑλένη, καλέ, ἡ σύζυγος τοῦ Φραγκίσκου, ὁποῦ τὴν ἐδόλοφόνησεν....

Ἡρχισα νὰ ὑπανεγείρωμαι ἀκουσίως ἀπὸ τῆς ἔδρας μου καὶ νὰ τὸν προσβλέπω περιδεῶς. Ἡ Ἑλένη;... ὁ Φραγκίσκος ὁποῦ τὴν ἐδόλοφόνησεν;.. δὲν ἐνόουν τίποτε ἐξ ὅλων αὐτῶν. Μήπως εἶχε παραφρονήσει ὁ νεαρὸς κουρέυς; καὶ ἐκράτει τὸ ξυράφιον εἰς ὀλίγων δακτύλων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς καρωτίδος μου!... Ἡ θέσις μου ἦτο φρικτή.

Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ ἀνησυχία μου διήρκεσεν ὀλίγον· ὁ νέος, ἐκ τῶν ἐμμανῶν ὡς φαίνεται ἀναγνωστῶν τῶν ἐπιφυλλίδων, γινώσκων δὲ ὅτι ἐγὼ ἤμην ὁ μεταφραστής, ἔσπευσε νὰ μὲ καθησυχάσῃ ἐξηγούμενος ὅτι μὲ ἠρώτα περὶ τοῦ τέλους τοῦ μυθιστορήματος, τὸ ὁποῖον ἦτο φαίνεται ἀσάφης, καὶ τὸ ὁποῖον ἐγὼ εἶχα ἐντελῶς λησμονήσει.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ μυθιστορήματα ἅτινα ἡναγκάζετο νὰ δημοσιεύῃ ἡ ἐν λόγῳ ἐφημερίς καὶ τοιαύτη ἡ ἐξ αὐτῶν ἐντύπωσις. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἐφημερίς αὕτη, ἧτις ἐξοκολουθεῖ καὶ σήμερον ἐκδιδομένη καὶ κατέστη ἐν τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων ὀργάνων τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν διάδοσιν της καὶ ἐπεβλήθη εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ἐγένετο περιζήτητος καὶ ἀπαραίτητος δὲν ἐλησμονήσῃ τὸν προορισμὸν αὐτῆς καὶ τὸ καθήκον, ἀλλ' εὐσυνειδήτως φερομένη προσεπάθησε πάντοτε νὰ συντελέσῃ μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν καλαισθητικὴν μόρφωσιν τῶν ἀναγνωστῶν της καὶ ἱριστικῶς παραιτηθεῖσα τῶν ἀνουςίων καὶ χυδαίων μυθιστορημάτων ἐδημοσίευσεν προϊόντα τέχνης ἐξηγυγισμένης, ἔργα σεμνότερα καὶ οὐσιαστικώτερα, τοῦ Ὀνέ, τοῦ Βουρζέ, τοῦ Λινδάου, τοῦ Δοστογιέφσκη, τὰ ὁποῖα τὸ κοινὸν συνειθίσαν ἀναγινώσκει μετὰ ἐντροφῆσεως καὶ χωρὶς ν' ἀποσύρῃ τὴν πρὸς τὸ φύλλον αὐτὸ ὑποστήριξιν του.